

Dr. Drag. Lončar:

O Slovaki in njih »Matici».*

Slovaki prebivajo kompaktno od Bratislave do Užhoroda in od Tater do Donave. Njih skupno število znaša 2 do 3 milijone (Niederle jih navaja približno 2,600.000), na samem Slovaškem nad 2 milijona. Jezikovno spadajo k severnim Slovanom in so najbliže Čehom. Po veri so katoličani v večini, okrog pol milijona je pa protestantov avgsburške konfesije.

S krščanstvom po sv. Cirilu in Metodu so dobili v IX. stoletju prve začetke omike in književnosti, toda narodni slovanski jezik se je moral umakniti latinskemu, ko je razpadla veliko-moravska država. Češki knez Boleslav I. se je v X. stoletju polastil Moravskega in Slovaškega, ki je bilo potem cerkveno združeno s praško nadškofijo. Pozneje si je poljski knez Boleslav Hrabri podvrgel Moravsko in Slovaško; toda po njegovi smrti si je v začetku XI. stoletja osvojil ogrski kralj Štefan slovaško deželo, ki je odslej ostala pod Arpadovci. Ko so pa v začetku XIV. stoletja izumrli Arpadovci, si je znal trenčinski veljak Matevž Čák v dinastičnih bojih pridobiti samostojnost, da je imel svojo vlado, svoje poslanike in svoj denar. Takrat se je snovala politična, državna samostojnost Slovaškega, ki je pa prenehala po smrti tega krepkega vladarja: Slovaki niso postali politični narod. Matevž Čák ni imel nasledstva in njegova dežela se je podvrgla Ogrski.

Z ogrskim gospodstvom se je uvedla latinščina v državno in cerkveno življenje, v književnost in družbo. Zavladal je fevdalizem, ki je razdelil Slovake na dva dela: v plemiče, ki so se iz stanovskih vzrokov vdajali vedno bolj madjarstvu, in v ljudstvo, ki je bilo brez političnih pravic.

Novo gibanje se je začelo na Slovaškem, ko je prišel v XV. stoletju s husitsko vojsko Jan Jiskra z Brandysa, da bi branil vladarske pravice Ladislava Posmrška. Husiti so uvajali obenem svoj nauk, z njim pa tudi svoj obred in jezik. Nastajala je husitska književnost, ki je imela vpliv na duševno življenje Slovakov: češki cerkveni jezik in češka cerkvena knjiga sta se širila po Slovaškem.

* Podatki o razvoju slovaškega književnega jezika so vzeti iz Vlčkovih »Dejin literatury slovenskej, 1923«; zgodovino »Matic« sem pa črpal iz Bottovih »Dejin Matic« slovenskej», 1923 (obe knjigi je izdala Slovaška Matica) in iz odborovega poročila za leto 1922./1923.

A tudi v javnosti, v diplomaciji se je od XV. stoletja dalje uporabljala češčina, zlasti pa v XVI. stoletju, ko so se z Luthrovo reformacijo ustanovljale narodne cerkve in šole. Z nesrečno bitko pri Mohaču (1526), ki je odprla Turkom vrata za 150letno gospodstvo nad Ogrskim, ter z državljansko vojno med **Ferdinandom I.** in **Zápoljo** se je pa začelo propadanje, ki je trajalo vse XVII. in XVIII. stoletje, ko so še vršili dinastični in verski boji.

Ako tudi so cerkvene knjige, iz večine protestantovske, uporabljale t. zv. bibličtino, t. j. jezik, v katerem je bilo prevedeno češko sv. pismo; ako tudi so češki protestantski duhovniki in tiskarji ter slovaški omikanci, ki so študirali v Pragi, pridržali »bibličtino« za svoj jezik: vendar v ljudskem življenju Slovakov se je govorila slovaščina in ni bila nikoli zamenjana s češčino. Ker je češčina v XVII. in XVIII. stoletju v svoji lastni domovini na Češkem, Moravskem in Šleskem zaradi nasilne protireformacije izgubljala vedno bolj svojo veljavo, ni čudno, da je izginjala tudi na Slovaškem, kjer katoličani niso bili vezani na cerkveno tradicijo, marveč so v želji, da se čim tesneje približajo svojemu ljudstvu, začeli poviševati domače narečje v knjižni jezik. To stremljenje se je pojavljalo 100 let: od prve slovaške knjige 1691. leta do prve slovaške slovnice 1790. Kakor je doba prosvetljenosti pri drugih slovanskih narodih (Rusih, Poljakih, Srbih, Hrvatih, Slovenceh, Bolgarih, Malorusih) vzbujala smisel za jezikovno-plemensko individualnost na podlagi dejanskega, ljudskega življenja, tako je bilo to tudi pri Slovakah.

Katoliški duhovnik **Anton Bernolák** (1762—1813) je kot bogoslovec 1787. leta v Bratislavi izdal dvoje jezikovnih razprav, kjer je postavil na podlagi dotedanega dela temeljni načeli: zapadno-slovaško narečje se uvede v književnost in slovaški jezik se piše s fonetičnim pravopisom. **Bernolakovska** doba na koncu XVIII. in na početku XIX. stoletja je imela učene in popularne bogoslovce, jezikoslovce in slovničarje, prevajalce in ljudske pisatelje ter pesnika klasicizma **Hollega**.

Z nastopom Bernoláka in njegove šole se je začel boj za in proti slovaščini kot književnemu jeziku. V ospredju nasprotnikov sta stala protestanta **Ján Kollár** in **Pavel Jozef Šafárik**, dasi sta oba s svojimi načeli prav za prav pospeševala nastop slovaščine kot književnega jezika. **Kollár** je v svojem spisu »O literarni vzajemnosti med slovanskimi plemeni in narečji« (1836) razvijal misel, da se z vzajemnostjo, kakor jo je pojmoval, ne dela krivica nobenemu slovanskemu narečju, ker vsako pleme obdrži svojo individualnost ter ostane pri svojem narečju in svoji književnosti:

s poudarjanjem individualnosti vseh slovanskih plemen je kazal tudi protestantom pot do knjižne slovaščine. In enako je že deset let prej Šafárik v spisu «Zgodovina slovanskega jezika in književnosti v vseh narečjih» (1826) smatral zgodovino slovaškega jezika in književnosti za enakopravno z drugimi slovanskimi književnostmi; med zapadnoslovanskimi narečji je odkazal slovaščini posebno stališče, da je most med češčino ter slovenščino in hrvaščino; vsa slovaška narečja je razdelil na troje: v zapadno, vzhodno in srednje, ki je čista slovaščina. Priznavajoč delovanje Bernolákovcev je uvideval pravico Slovakov, da si svojo individualnost izražajo tudi v književnosti; zato je želel, da bi si poleg katoliški in protestantski pisatelji skupno ustvarili slovaški knjižni jezik, ki bi imel sicer slovaški značaj, a bi vendar ne onemogočeval literarne vzajemnosti med njimi in Čehi. Kollár in Šafárik sta postala hočeš-nočeš ne le očeta slovanske zavesti Slovakov obče, ampak tudi slovaške posebej: onadva sta očeta današnje knjižne slovaščine, ki jo je izvedel protestant Ludovit Štúr (1815—1856) s svojima sotrudnikoma Michalom Miloslavom Hodžo (1811—1870) in Jozefom Ludovitom Hurbanom (1817 do 1888).

Potreba urejenega knjižnega jezika je bila velika; zakaj pisala se je mešanica, ker so katoliški in protestantski pisatelji s Kollárom vred slovačili, v pravopisu ni bilo nobene enotnosti, ljudstvo je težje in težje umevalo češke časnike in knjige. Leta 1843. so razmišljali o tem Štúr, Hodža in Hurban in sklenili, da se uredi slovaščina kot knjižni jezik. Misel se je uresničila, poprijela se je je zlasti mladina; Hurbanov almanah «Nitra» in Hodžovo literarno društvo «Tatrin» sta vzela z letom 1844. slovaščino pod svojo zaščito. Kollár in večina protestantov so bili proti, katoličani so s početka molčali.

Leta 1845. je začel Štúr s 1. avgustom izdajati politični list «Slovenske Národné Noviny» z leposlovno prilogo «Orol Tatránsky», kjer se je pisala čista slovaščina: ta dan se je slavil po Slovaškem kot narodni praznik.

Iz treh vzrokov se je oprijel Štúr slovaščine: Slovaki so pleme z lastnim značajem, ki ga je treba čuvati in razvijati kakor druga plemena slovanskega naroda, ker to je prava vzajemnost; slovaščina je čista in bogata, spajajoč v sebi vsa slovanska narečja, po analogiji drugih slovanskih književnosti, kjer je ostala težko umljiva staroslovaščina v bogočastju, a se je v književnost uvedel živ narodni jezik, je tudi pri Slovakah češčina liturgični jezik,

dočim se pri posvetnih knjigah med češčino glasno oglašava slovaščina; končno je potrebna slovaščina zaradi enotnosti, ker so se katoliški Slovaki izza **Bernolákovih** časov ločili od češčine, da je nastalo dvoje književnosti. Za književni jezik je vzel **Štúr** po **Šafárikovem** utemeljevanju sredneslovaško narečje, t. j. ono, ki se govori po Turčanskem, Oravskem, Liptovskem, Zvolenskem, Tekovskem, Gemerskem, Hontskem, Novohradskem ter po gornjem Trenčinskem in Nitranskem, ker je najbolj čisto in razširjeno.

V nastalem boju proti slovaščini je nastopal **Kollár** strastno, dočim se je **Šafárik** vedel mirno, priznavajoč celo, da je postajala književna enota med Čehi in Slovaki vedno bolj težka, zlasti v znanosti in umetnosti. Književno slovaščino je branil poleg **Štúra** in **Hurbana** zlasti duhoviti in učeni **Hodža**, ki je pa obenem nasprotoval **Bernolák-Štúrovemu** fonetičnemu pravopisu in končno združil s svojimi jezikoslovnimi načeli vse Slovake. Slovaščina je vzbudila živahno duševno življenje: povzdignilo se je v tej dobi društveno delovanje, časopisje (**Hurban** je 1846. leta začel izdajati znamenite »Slovenskije Pohlady na vedy, umenia a literatúru«) in knjištvo najraznovrstnejše vsebine: didaktično-pedagoške, leposlovne (pesnik **Ondrej Sládkovič**), ljudsko-prosvetne, homiletične in tako dalje.

V revolucionarnem letu 1848. so bili **Štúrovci** tisti, ki so odločno držali s svojim ljudstvom, dočim so bili zagovorniki »bibličtine« na strani Madjarov. Na svojih zborovanjih so zahtevali poleg splošnega zbora »bratských národov pod korunou uhorskou žijúcich« še »národnie osobitnje snemy«, da bi manjšina ne služila večini in narobe; v javnosti uveljavljenje materinščine; narodno šolstvo od ljudskih šol do vseučilišča; narodne zastave poleg državne; slovaške poveljnike in poveljevanje pri narodni straži na severnem Ogrskem; volilno pravico z dvajsetim letom; popolno svobodo tiska, izdajanja časnikov, ustanavljanja tiskarn, zborovanja in združevanja. Vlada je odgovorila na to s prekim sodom za severno Ogrsko.

Politični voditelji »Slovenskej Národnej Rady« **Štúr**, **Hodža** in **Hurban** so načelovali slovaškim prostovoljcem v boju proti Madjarom. Časniki so prenehali, pisale so se brošure, plakati, manifesti: tu **Štúrovci** — tam **Kossuthovci** s slovaškimi zavezniki, zagovorniki »bibličtine«. **Štúrovci**, ki so iz pisateljev postali agitatorji in organizatorji, so bili v največji osebni nevarnosti. Z manifestom dne 17. oktobra je razpisal **Kossuth** na glavo **Štúra**, **Hodže** in **Hurbana** »po 50 zlatih v striebre«. Vsi trije so bili

seveda že za mejo. Mnogi so imeli izbirati med smrtjo na vislicah in službovanjem v honvedstvu; marsikoga sta rešila izpod vislic ali iz zapora ban Jelaić in knez Windischgrätz.

Srednja slovaščina, v kateri so bili združili Štúrovci narod, se je izkazala v književnosti in v javnem življenju kot močan činitelj, ker sta izpregovorila v njej tudi vladar in njegova armada: Bernolákova zapadna slovaščina in Kollárova češka slovaščina sta le životarili. Med Štúrovci samimi je pa prišlo do nesoglasja zaradi pravopisa: dočim sta se Štúr in Hurban držala fonetičnega pravopisa, je začel Hodža pisati s etimologičnim pravopisom. To priliko je izkoristil Kollár, ko je postal 1849. leta na dunajski univerzi profesor slovanskih starožitnosti in bil od vlade vprašan za svet, da je predlagal notranjemu ministru dr. Bachu uvedbo tako zvane »staroslovaščine«, češ, spore med Slovaki glede knjižnega jezika naj odstrani višja avtoriteta s tem, da se vrne k jeziku, ki ga je do konca vlade Marije Terezije uporabljal ves narod, v katerem je bilo prevedeno sv. pismo, v katerem so bili tiskani katehizmi, cerkvene pesmi in molitveniki, v katerem so bili razglašeni terezijanski urbar, tolerančni patent Josipa II. in mnoge naredbe Leopolda II. In res je minister Bach uvedel z letom 1850. »staroslovaščino« v uradne dunajske »Slovenské Noviny«, a minister grof Thun v šolstvo. Starejši slovaški protestanti in mlajši katoliški duhovniki, ki so bili pred 1848. letom Štúrovci, so prestopili na stran »Slovenskýh Novin«; toda njih literarni vpliv ni trajal dolgo. Ko je bila ustava z dne 4. marca 1849. leta, ki je obljubovala narodno enakopravnost, preklicana dne 31. decembra 1851. leta ter je nastopil ponemčujoči absolutizem, se je tudi področje uradne »staroslovaščine« zožilo, poleg tega si je slovaško čitajoče občinstvo želelo izpremembe, ker ni maralo vsiljenega jim jezika. In tako je prišlo 1851. leta v Bratislavi do sporazuma med katoliškimi in protestantskimi pisatelji glede slovaščine kot knjižnega jezika: zmagalo je Štúr-Hodžovo stališče, ki ga je slovnično kot rezultat sporazuma ugotovil Martin Hattala. Sicer se uradna »staroslovaščina« po tem dogovoru ni umaknila povsod in takoj, n. pr. »Slovenské Noviny« so jo pisale dalje, poučevala se je v ljudskih in deloma v srednjih šolah; toda po padcu absolutizma je prenehala tudi ona. Glavna zasluga, da se je uveljavila slovaščina kot knjižni jezik v zmislu Štúr-Hodžovih načel, gre »Slovaški Matici«.

(Konec prihodnjic.)

Dr. Drag. Lončar:

⟨Konec.⟩

O Slovakah in njih »Matici«.

Ze leta 1792. se je po prizadevanju **Antona Bernoláka** ustanovilo v Trnavi »Učené slovenské Tovarišstvo«, kjer je bil »hlavní stánok«, dočim so bili po drugih krajih »po-bočné stánky«. V celoti je štelo društvo za svoje člane 15 kanonikov in proštov, 130 župnikov, 130 kaplanov, 76 bogoslovcev, 82 posvetnjakov, 17 profesorjev in menihov. Leta 1801. so si protestantski Slovaki bansko-bistriškega okraja ustanovili »Učené Tovarišstvo«, ki je osnovalo stolico za slovaški jezik in književnost na evangelskem liceju v Bratislavi in Ščavnici. Leta 1834. je nastal v Budapešti »Spolek milovníkov řeči a literatury slovenskéj«, ki je pod predsedstvom **Jána Kollára** izdal poleg drugega štiri letnike almanaha »Zora«. Od vlade ni bil niti potrjen in je prenehal. Leta 1844. so ustanovili **Štúrovci** v Liptovskem Sv. Mikulášu literarno društvo »Tatrín«, ki mu je predsedoval **Michal Hodža** in ki tudi ni moglo dobiti vladnega potrjenja, a je vendar izdalo v kratki dobi svojega obstanka tri spise ter gmotno podpiralo 18 dijakov. Madjarizacijo je širil i dunajski dvor, posebno pa sta bila zaščitnika Madjarov ogrski palatin nadvojvoda **Josip** in državni kancelar **Metternich**. Zakonski paragrafi XVI. iz leta 1791., VII. iz leta 1792., IV. iz leta 1805., III. iz leta 1836., VI. iz leta 1840., II. iz leta 1884., V. in XVI. lit. e) iz leta 1848. so bili vsi namerjeni proti nemadjarskim narodom ter so uvajali madjarščino v urade, javne uredbe in cerkev. Slovaška literarna društva se niso mogla razvijati, nasprotno so morala prenehati.

Ko je nastala ustavna doba in je bil sklican ogrski deželni zbor 6. aprila 1861. leta, ni bilo med 324 poslanci nobenega narodnega Slovaka, dasi je bilo 34 Nemadjarov. Dne 19. marca 1861. je začel **Ján Francisci** izdajati **Peštbudínske Vedomosti** v **Štúrovem** smislu. Po prizadevanju **Štefana Marka Daxnera** se je sešlo dne 6. in 7. junija 1861. leta v Turčanskem Sv. Martinu »Slovenské národné shromaždenie«, ki je sprejelo slovaški narodno-politični program: slovaška narodna osebnost se prizna zakonito pod imenom »Slovenského Okolia«; na tem ozemlju je slovaščina uradni jezik v upravi, cerkvi in šoli, a madjarščina je diplomatski jezik pri višjih deželnih uradih; odpravijo se vsi zakoni, ki se ne ujemajo z narodno enakopravnostjo; ustanovita se slovaška pravniška akademija in pri budapeštanski univerzi stolica za slovaški jezik

in književnost. Deželni zbor v Pešti se ni oziral na »Memorandum národa slovenského ku krajinskému snemu«; nato so šli s svojimi zahtevami pod vodstvom bansko-bistriškega škofa **Štefana Moyses**a na Dunaj, kjer so podali 12. decembra 1861. leta cesarju »Prosbopis« in dosegli vsaj nekoliko olajšanja, n. pr. glede šol in uradov. Slovaki so si smeli ustanovljati in vzdrževati svoje zasebne srednje šole. In tako je nastala glavno po prizadevanju **Daxnera**, provizoričnega podžupana gemerskega komitata, prva slovaška protestantska višja gimnazija v Revúci 1862. leta. Najlepši uspeh te dobe je pa bila ustanovitev »**Slovaške Matice**«.

Narodno zborovanje v Turčanskem Sv. Martinu 1861. leta je sklenilo tudi ustanovitev literarnega društva. Začasni odbor pod predsedstvom **Jána Franciscija** je napravil pravila, ki jih pa ogrsko namestništvo ni potrdilo v prvotnem smislu: prepovedalo je n. pr. ustanavljanje podružnic, občni zbor se je smel vršiti le tam, kjer je bil sedež društva, za vladno nadzorstvo se je ustanovil komisar itd. Smoter Matice je bil: v članih slovaškega naroda vzbujati, razširjati in utrjevati nravno in umsko izobrazbo; gojiti in podpirati slovaško književnost in umetnost ter s tem množiti tudi gmožno blaginjo slovaškega naroda. Dne 4. avgusta 1863. leta se je vršil prvi občni zbor v Turčanskem Sv. Martinu, pri katerem je bil izvoljen za predsednika škof **Štefan Moyses**. Društveno imetje je znašalo takoj prvo leto nad 94.000 goldinarjev, med njimi cesarjev dar 1000 goldinarjev.

Na drugem občnem zboru dne 3. avgusta 1864. leta je imel predsednik **Moyses** o potrebi Matice klasičen govor, ki so ga dali tiskati v 10.000 izvodih. Za častna člana sta bila takrat izvoljena med drugimi tudi Slovenca **Bleiweis** in **Miklosich**. Literarna delavnost Matice pa v tej dobi od 1863. do 1866. leta zaradi nedostatka strokovnjakov ni bila velika. Že pri drugem, a še bolj pri tretjem občnem zboru dne 9. avgusta 1865. leta je skušal vladni komisar omejevati svobodno delovanje: na obzorju se je prikazoval dualizem. Škof **Moyses**, ki je tudi tretje zborovanje otvoril s posebnim govorom, da so ga zopet dali posebej natisniti, je odločno branil društveno svobodo. Bil je zadnjič na Matičinem zborovanju; zakaj tega leta je imenoval cesar **Fran Josip** za slovenskega velikega župana zagrizenega **Moysesovega** nasprotnika: izdajstvo dunajske politike nad Slovaki je užalostilo značajnega moža, da se je umaknil v cerkev na škodo slovaškega naroda. Pri četrtem občnem zboru dne 12. septembra 1866. leta ni več predsedoval **Moyses**, marveč se je poslovil od Matičarjev z daljšim pismom, v katerem jih je opozarjal, da se more slovaški narod

omikati le na podlagi svoje lastne narodnosti in da mu le njegovi rojaki morejo pripomoči do narodne omike. Ker je bil takrat umrl prvi podpredsednik superintendent **dr. Karol Kuzmány**, je bil izvoljen na njegovo mesto **Viliam Paulíny-Tóth**, ki je bil vsestransko delaven mož: literat in politik. Po njegovem prizadevanju se je 1867. leta otvorila v Turčanskem Sv. Martinu protestantska nižja gimnazija.

Leta 1867. se je cesar **Fran Josip** pomiril z Madjari in imenoval na **Deákov** predlog za ogrskega ministrskega predsednika **András-syja**, ki ga je bil 1851. leta dal in effigie obesiti kot revolucionarja in izdajalca domovine. Lojalni Slovaki so bili žrtvovani Madjarom; rodoljubni možje so bili preganjani in izganjani, n. pr. **Hodža**. Narodnostni zakon iz 1868. leta (paragraf XLIV) je bila majhna koncesija nemadjarskim narodom, da morejo biti zapisniki poleg madjarščine sestavljeni tudi v nemadjarskih jezikih, kar je pa ostalo le na papirju kot slepilo evropskemu javnemu mnenju. Dualizem še ni bil utrjen, ker Madjari niso vedeli, kakšen bo politični položaj v Evropi: ali bosta pustili Francija in Rusija, da izkoristi Prusija svojo zmago iz 1866. leta do skrajnosti. Po francoskem porazu 1870./1871. leta, ko je tudi Rusija pomagala Prusiji do hegemonije, so šele začeli Madjari nastopati brezobzirno.

Na šestem občnem zboru dne 5. avgusta 1868. leta je očital Matici vladni komisar, da bi morala na podlagi svojih pravil izdajati samo knjige, dejansko je pa narodno središče, ki leto za letom zbira okrog sebe slovaške rodoljube, da se navdušujejo za politično delo; ugovarjal je predlogu, da bi se podpirali znanstveniki in umetniki ter bi se ustanovili znanstveno-umetniški odseki. Pri državnozborskih volitvah 1869. leta je vojaštvo nasilno zasedlo Maticino dvorano in ostalo tam še nad tri mesece po volitvah, s čimer je hotelo kompromitirati v očeh prebivalstva Maticino delovanje kot nepatriotično, kot središče politične agitacije. Tega leta so si ustanovili Slovaki svojo katoliško gimnazijo v Klaštoru, a Matica si je pridobila lastno hišo v Turčanskem Sv. Martinu.

V 70. letih so se začeli na Matico napadi madjarskega časopisja in slovaških renegatov v parlamentu, češ, da uganja pod krinko gojitve slovaškega jezika in književnosti panslavistično agitacijo. Turčanski nasprotniki so bili nejevoljni nanjo zato, ker so bili njeni glavni delavci, kakor n. pr. **Paulíny** in **Mudron**, ob enem politiki, ki so kot priljubljeni narodnjaki ogrožali poslanske mandate privilegiranega madjarstva in madjaronstva. **Paulíny** je

kot izvoljeni srbsko-slovaški poslanec iz Bačke pristopil opozicijskemu klubu **Kolomana Tisze**, ker je upal, da se **Tiszova** stranka, ki je bila za personalno unijo z Avstrijo, ne bo protivila samostojnosti Češke, ako pride do vlade. **Paulíny** se je varal: **Tisza** je sprejel za svoje politično stališče dualizem, postal 1874. leta ogrski notranji minister in 1875. leta obenem ministrski predsednik ter cinično izjavil, da na Ogrskem ni slovaškega naroda.

Med tem so se množili napadi na Matico zlasti tudi v vladnem dnevniku »Reform«, češ, da je njeno delovanje namerjeno proti madjarskemu plemenu in ogrski državi. Matičin odbor je poslal 1873. leta spomenico tedanjemu ogrskemu ministrskemu predsedniku **Szlávyju**, v kateri je poudarjal kulturni značaj svojega delovanja in odbijal panslavistična sumničenja, navajajoč razlike med razmerami slovanskih plemen ter onimi pri nemških in italijanskih plemenih, ki so dovedle do tega, da so se Italijani in Nemci združili politično. **Szlávy** je odgovoril mirno, ali je vendar pripuščal možnost, da bi posamezni člani pozabili na svojo nalogo v smislu pravil: takrat naj bi jih odbor dovedel na pravo pot nazaj.

Ustanovitelji in odborniki Matice so bili iz večine obenem delavni tudi narodno-politično. Vlada bi bila pa hotela, da bi se bili omejevali samo na književnost in opuščali zbujanje svojega naroda k politični samozavesti. Tega niso mogli, ker so bili značajni Slovaki. In tako so začeli padati vladni udarci na slovaške narodne zavode.

Vladno pozornost so vzbujali zlasti zgodovinski spisi **Sasinka** in **Záborskega** v Matičinih Letopisih, ki so bili seveda v diametralnem nasprotju z uradnim dogmatizmom madjarskih zgodovinarjev. V noči med 9. in 12. marcem 1874. leta je vdrl tat v Matičino numismatično zbirko in napravil veliko škode, ker je odnesel mnogo raznega denarja v zlatu in srebru. Vse preiskovanje je bilo brezuspešno, ker je vlada preiskovalnega sodnika, ki je bil tatu že na sledu, premestila daleč proč in ustavila zasledovanje. Nato so prišle na vrsto slovaške gimnazije, češ, da se goji v njih nepatriotični duh. Z 20. avgustom 1874. leta je potrdil cesar **Fran Josip** sklep madjarskega distriktualnega konventa, da se zapre slovaška protestantska gimnazija v Revuci, a njeno imetje se zapleni; isto se je na vladin predlog zgodilo s protestantsko gimnazijo v Turčanskem Sv. Martinu in s katoliško v Klaštoru dne 30. decembra 1874. leta.

Ob ustanovitvi zagrebske univerze je pri slavnosti dne 15. oktobra 1874. leta izrekel Matičin tajnik **Sasinek** simbolične besede iz sv. pisma: »Date nobis ex oleo vestro, quia lampades nostrae

extinguuntur!» (Dajte nam od svojega olja, ker naše svetiljke ugašajo!) Madjarski listi so izrabili te besede za povod, da so zahtevali uničenje Matice. Vlada je sklenila preiskavo, na kar je **Tisza** kot notranji minister razpustil Matico dne 6. aprila 1875. leta, češ, da se ni držala § 1. pravil glede svojega smotra, ker je vršila literarno delavnost v nepatrijotičnem zmislu, in da ni pravilno poslovala z društvenim imetjem; zato jo je razpustil na korist ogrske države in društvenih članov. Iz njenega imetja je izdajala vlada politični list »Slovenské Noviny« ter ljudski tednik »Vlast a Svet« s koledarjem; v Matičinem domu so nastanili državne urade, a knjižnico z zbirkami so premestili najprej v Pešto in pozneje v nitranski muzej. Ko sta prosila **Hurban** in **Paulíny** za avdijenco pri cesarju, da se pritožita, sta bila odbita, a na spomenico iz kabinetne pisarne ni bilo niti odgovora.

Matičino dvanajstletno delovanje se je gibalo v prvi vrsti v znanstveni smeri: strogo strokovno in ljudsko-poučno. V čisto znanstvenem smislu so delovali njeni trije odseki: jezikovno-leposlovni, modroslovno-zgodovinski in matematično-prirodoslovni. Duša Matičinega gibanja je bil njen podpredsednik **Paulíny-Tóth**, ki je kot urednik Letopisov uvrščal vanje zgodovinske, botanične, geologične, topografične, arheologične, jezikoslovne, modroslovne in druge spise. Izdajale so se pa poleg društvenih koledarjev tudi ljudsko-poučne knjige, n. pr. gospodarske in šolske. Matica je postala središče slovaške znanosti in utrdila slovaščino kot knjižni jezik: v tem je bil njen pomen in njena zasluga.

Po 44 letih je bila »Slovaška Matica« leta 1919. zopet oživljena pod zaščito prezidenta češko-slovaške republike **Masaryka**. Njen smoter je: z združenimi močmi delovati za povzdigo slovaške omike in s tem tudi za gmotno blagostanje slovaškega naroda. Svoj smoter dosega z gojenjem znanosti in umetnosti, z moralnim in gmotnim podpiranjem slovaških znanstvenikov in umetnikov ter slovaških dijakov. Člani se dele na častne, ustanovne, redne in podporne. Odbor je sestavljen iz štirih dosmrtnih predsednikov, dveh posle vodečih upraviteljev, načelnikov odsekov, dveh tajnikov, blagajnika, knjižničarja, arhivarja in 24 članov.

Oživljena Matica izdaja slovaške klasike, kakor **Sládkoviča**, **Hviezdoslava**, **Kukučina**; potem Letopis Matice Slovenskej, Sborník Matice Slovenskej pre jazykozpyt, národopis a literárnu historiu, revijo Slovenske Pohľady (urednik tajnik **Štefan Krčméry**), poučno in zabavno knjižnico, pravniško-terminologični slovar in druge publikacije umetniško-znanstvene vsebine. Odseki

so zgodovinski, slovstveno=zgodovinski, jezikoslovni, narodopisni, umetniški in tehnični. V poslovnem letu 1922./1923. je imela 428 ustanovnih, 5714 rednih in 1521 podpornih, skupaj 7663 članov (1566 članov prirastka). V tem poslovnem letu je izdala 20 spisov v 62.900 iztisih na 3700 straneh; dejanska vrednost zaloge je znašala 273.948 Kčs, a državna podpora 150.000 Kčs.

V dneh 6. do 9. avgusta t. l. je praznovala »Slovaška Matica« v Turčanskem Sv. Martinu 60letnico svoje ustanovitve (1863—1923). Ob tej priliki so se vršila zborovanja tudi drugih kulturnih društev, kakor ženske Živene, profesorjev, umetnikov, arheologov, muzejskega društva; otvorila se je umetniška razstava in odkrila sta se nagrobna spomenika narodnima delavcema **Pavlu Mudronu** in **Andreju Halaši**. Teh jubilejnih slavnosti se je udeležil tudi prezident **Mašaryk** in izjavil na pozdrav Maticinega upravitelja **Škultétega**, da je prišel manifestirat za **slovaško kulturo**.

Ko so se po svetovni vojni Slovaki združili s svojimi najbližnjimi brati Čehi v samostojno češko=slovaško državo, se je 1919. leta zablestel na pročelju Maticine hiše simbolični napis: **Oživljena pozdravljam oživljeni narod!** Temu vzkliku se pridružujemo tudi Slovenci, želeč slovaškemu narodu in njegovi Matici lepšo bodočnost nego je bila njuna preteklost.

I. A. Krylov=B. Vdovič:

Prepotnika in psi.

V razgovoru sta resnem skozi vas
prijateljla šla dva v večerni čas.
Kar izza vrat
na njiju pes zalaja,
za njim koj drugi, tretji — naenkrate
nateplo se je psov pol stotine iz vsega kraja.

Da vrže kamen, eden se prijateljlev ustavi.
«Le pusti, bratec, to!» mu drugi pravi;
«s tem nikdar psov ne boš ugnal,
še bolj razdražil boš druhal.
Le pojdiva naprej! Poznam jaz pasjo nprav.»

In res! Korakov niti sto ne gresta,
utihala polagoma od psov je cesta,
nazadnje laja nič več čula nista.